

İSLAM VE YORUM VI

I. CİLT

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Mehmet KUBAT

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN: 978-625-8201-50-5

Sertifika No: 50201

Kitabın Adı

İslam ve Yorum VI

I. Cilt

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Mehmet KUBAT

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin Yıldırım

Dr. Öğr. Üyesi Serkan Demir

Doç. Dr. Fatih Zengin

İsteme Adresi

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

44280 Kampüs / MALATYA

Telefon: (0422) 377 49 97

e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Adres

Merkez Kampüs, 44280 Battalgazi MALATYA

0422 377 32 24 e-posta: yayinevi@inonu.edu.tr

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER

Adem SAYDAN

Kapak

Halil YILMAZ

İç Tasarım

Ensar Grafik Bölümü

Baskı- Cilt

Erkam Yayın Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi

İkitelli Osb Mah Atatürk Bulv.

Haseyad 1.Ksm No: 60/3-C Başakşehir

Sertifika No: 51796

1. Basım

Aralık 2022

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sokak No: 7 Eyüpsultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarnesriyat.com.tr siparis@ensarnesriyat.com.tr

HADİS İLMİ İÇİN YAPILAN RİHLELERİN AMAÇLARI

Saffet SANCAKLI

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Malatya, Prof. Dr.
orcid.org/0000-0002-4365-6275
saffet.sancakli@inonu.edu.tr

1. RİHLE KAVRAMI VE OLGUSU

Dünya kurulduğundan beri, insanlar değişik sebeplerle yaşadıkları coğrafyaları terk edip başka yerlere göç etmişlerdir. Günümüzde de bu durum yoğun bir şekilde hala devam etmektedir. Kendi yerini, yurdunu terk ederek başka yere gitme, yer değiştirme konusunda göç kelimesi kullanıldığı gibi İslam terminolojisinde daha çok hicret ve rihle tabirleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla hicret yerine göç tabirinin kullanılması ilmi değildir. Çünkü göç ekonomik ve siyasi amaçlarla da yapılabilir. Hicrette ise manevi bir boyut, dini bir boyut söz konusudur. Hatta hicrette niyetin sahih olması ve eylemin Allah rızası için yapılması söz konusudur. Peygamberimiz, İslâm dinine inananlarla beraber Mekke'den Medine'ye din uğruna gitmiştir. Bu büyük hâdiseye "Hicret" denir ve hicrî takvimin başlangıcıdır. Hz. Peygamber (sav.)'in risâleti çeşitli bölgelere yayılınca, Onu tanımak, görmek ve gelen yeni din hakkında bilgi almak gayesi ile çeşitli bölgelerden pek çok kişi, Mekke ve Medine'ye rihle yapmışlardır. Bunun örneklerini hadis kaynaklarında çokça görmekteyiz. Böylece bu kişiler, İslam dinini ilk kaynaktan öğrenmek ve öğrendiklerini başkalarına da öğretmek amacıyla ilk rihleyi başlatanlardır diyebiliriz. Hz. Peygamber (sav.)'in vefat etmesiyle birlikte sahabe, farklı coğrafyalara dağılmıştır. Onların bu aktiviteleri ve rihleleri, cihanşümul bir din olan İslam'ı tüm dünyaya yaymaktır. Aksi takdirde vebal atında kalacaklarını düşünüyorlardı.

Terim olarak rihle, hadis talebelerinin ve âlimlerin ilim öğrenmek için yaptıkları seyahatleri ifade etmektedir. Ancak rihle tabiri hadis yolculuklarıyla özdeşleşmiş bir terimdir. Rihlenin sahabe döneminde yaygın-

laştığı ve tâbiûn döneminde oldukça yoğun biçimde yapıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla hadis almak/öğrenmek için yapılan seyahatlere rihle denilmektedir. Hadis seyahatlerinin ana nedenlerinden biri, iyi bir hadis öğrenimi görme amacını gerçekleştirmektir.

İslâm tarihinde Hz. Peygamber'e ait hadisleri bir araya getirmek için râviler, muhaddisler memleketlerini ve ailelerini terk ederek büyük bir özveriyle uzun ve meşakkatli yolculuklara çıkarak, o zamanın gözde ilim merkezlerine gitmişlerdir. Neredeyse hadis ilmi için rihleye katılmayan bir muhaddis yok gibidir. Muhaddislerin lideri konumunda olan Buhari'nin mesafe bazında rihleleri bugün hesaplandığında 15 bin km. olduğu ifade edilmektedir. İlim için çeşitli meşakatlere göğüs geren ve ömrünü ilim öğrenme ve öğretmeyi dert edinen âlimlerin hayatlarında rihlenin yeri ve önemi üzerinde durmak fevkalade öneme haiz bir konudur. Bu konunun günümüz hadis konularının arasında olması elzemdir diye düşünüyoruz. Âlimlerimizi bu zaviyeden de ele alıp tanımamız ve değerlendirmemiz gerekir. Onların hadis ilmindeki birikimlerini ve seviyelerini elde etmede rihlelerin ne kadar önemli olduğu hususuna mutlaka vurgu yapılması ve gündemde tutulması gerekir. Onların bu işi sırf Allah rızası için yaptıklarını ve hadis ilminin gelişmesi için icra ettiklerini söyleyebiliriz. Bu rihleler, sadece belli bir asra inhisar edilmeyip, asırlarca süregelmiştir. Çok dikkat çekici ve insanı hayrete düşürücü bir husus da tek bir hadis için yapılan rihleler söz konusu olmuştur. Bunu bizzat kendileri itiraf etmişlerdir. Bu durum, hadis ilmine katkı sağlamak için yapılan fedakârlığı bizlere göstermektedir. Bu yolculuklardan bir kısmı, onların yıllarını aldığı olmuştur. Adeta bu yolculuklarında, bir mekândan diğerine göç ederek farklı bir göç olgusunu yaşamışlardır. En fazla çoluk çocuğunu geride bırakma gibi fedakârlık gösterdiklerini de hatırlamak gerekir. Rihleden sonra bazı âlimler, evlerine döndüklerinde çocukları büyüdüğü için tanıyamadıkları da olmuştur. Âlimlerin bazıları ise, çocuk yaşta ilim öğrenmek için rihlelere başlamıştır. Onlar yaşlıları gibi çocukluklarını yaşayamadan kendilerini ilim yollarında bulunmuşlardır. Bu da tarihi bir realitedir.

Rihle yapılan ilmi merkezler arasında Mekke, Medine, Kudüs, Irak, Kûfe, Basra, Bağdad, Şâm, Dimeşk, Haleb, Humus, Beyrut, Beyt-i Makdis, Askalân, Mısır, Kahire, İskenderiyye, Yemen, Hindistân, Umman, Kazvîn, Horâsân, Türkistân, Kostantiniyye (İstanbul), Mâverâünnehir, Deylem, Taberistan, Taberiyye, Aden, Amman, Kâdisiyye, Kıbrıs, Medâin, Hemedan, Vâsıt gibi yerleri sayabiliriz.

İlim talep etmek için rihleye katılan kişiler İslâm ilimlerine katkı sağladığı gibi, farklı kültürlerin ve medeniyetlerin tanınmasına da vesile olmuştur. Tabii ki, fedakârane yapılan bu rihlelerin hadis ilmine çok daha fazla katkı sağlamıştır. Eğer bu rihleler yapılmamış olsaydı pek çok sayıda hadis toplanamamış ve hadis ilmi istenilen düzeyde gelişmemiş olurdu. Dolayısıyla rihleler sayesinde bütün bunlar gerçekleşmiştir. Bu konuda kaleme alınmış özellikle üç kitaptan bahsedebiliriz. Türkçe tercümesi de bulunan Hatib el-Bağdâdî'nin “er- Rihletü fi Talebi'l-Hadis” ikincisi: Abdulfettah Ebu Gudde, Safahat min Sabri'l Ulema ala Şeda'idi- İlm ve't-Tahsil. (“İlim Yolunda Sabır” şeklinde tercüme edilmiştir) Üçüncü kitap çalışması da yüksek lisans tezi olup Yusuf Açikel'in “Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler” isimli eseridir.

Bu tebliğimizde Muhaddisler bağlamında ilim uğruna yapılan rihleleri sebep, sonuç, amaç ve sağladığı katkılar açısından incelemeye, irdelemeye ve tahlil etmeye çalışacağız.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Rihle kavramı, Arapçada “rahale - yerhalu” sülasi kökünden gelen bir mastardır. Bu kavram lügatt; “yürüyüp gitmek, bir yerden bir yere göçmek, yolculuk yapmak” manalarına gelmektedir. Rihlenin çoğulu; “rihlât” ve “rihal” şeklinde gelmektedir. Terim olarak ise “hadisin sened ve metni dahil olmak hadislerle ilgili her türlü bilgiyi ve tecrübeyi elde etmek için uzak diyarlara gitmektir. “er-Rihle fi Talebi'l-Hadîs” şeklinde kullanılır. Her türlü sıkıntılara katlanarak bu tür seyahatlere çıkan kimseye râhil denir. Rihle, aynı zamanda hadis âlimleriyle görüşmek, onlarla ilmi mü-talaalarda bulunmak, onların sahip oldukları rivayetleri derlemek ve toplamak amacıyla yapılan yolculukları da ifade eder. Pek çok muhaddis ve musannif, bu tür yolculuklara başka âlimlerden icâzet almak için de uzun seyahatlere çıkmışlardır.¹

Rihle, tâbir caizse hadis yolculuklarıyla özdeşleşmiş bir terimdir. Çünkü hadis almak/öğrenmek için yapılan seyahatlere rihle denilmektedir. “er-Rihle fi Talebi'l-Hadis” şeklinde ifade edilen bu hadis yolculukları, tarihte eşi ve benzeri olmayan seyahatlerdir. Arıların kendi yörelerinin çiçeklerinin özünü aldıktan sonra farklı diyarlara uçarak, oralandaki çi-

¹ Geniş bilgi için bk. Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, Rihle mad. (Beyrut: 1997), XI: 274, 277; Talat Koçyiğit, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Rehber Yayınları), 397; Abdullah Aydın, *Hadis İstılâhları Sözlüğü*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1987), 129; İbrahim Hatipoğlu, “Rihle”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35: 106.

çeklerin özünü de alarak dünyanın en güzel tatlısını meydana getirdikleri gibi, muhaddisler de, dünyanın bütün ilmi merkezlerini dolaşarak oradaki ilimleri bir araya getirerek hadis ilmine ciddi manada hizmet etmişlerdir.

Netice olarak söylemek gerekirse âlimlerin hayat hikâyelerini anlatan biyografik eserlerde kısa hayat hikâyeleri anlatılırken onların çıktıkları seyahatler, okudukları hocalar, okuttukları öğrenciler, ders verdikleri medreseler, din ve devlet büyükleri ile yakınlıkları da anlatılmıştır. Bu eserlerde onların rihlelerinden detaylı bir şekilde haberdar olmaktadır. Her ne kadar müstakil rihle kitapları çokça yazılmamış olsa bile bu tür biyografi eserlerinin hepsinde âlimlerin rihlelerinden haberdar olmaktadır.

3. RİHLELERİN BAŞLAMA TARİHÇESİ VE GELİŞİM SÜRECİ

Rihlenin ilk defa başlaması ve uygulamaları, Hz. Peygamber zamanına kadar gitmektedir. İlk dönmlerde Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu duyan bazı kimseler Hz. Peygamber'i tanımak, İslâm dinini topyekûn öğrenmek amacıyla onun yanına giderlerdi. Bilahare dinledikleri bilgileri öğrendikten sonra kabilelerine dönüp oradakilere tebliğ ederlerdi.² Örneğin bir sahâbi bu gerçeği şöyle anlatır: "Günlerden bir gün Peygamberle beraber bir arada mescid-i nebevide otururken deve üstünde tanımadığımız birisi çıka geldi. Daha sonra "Hanginiz Muhammed'dir?" diye sordu. Nebi (s.a.v.) (ashâbı) arasında dayanmış oturuyordu. "İşte, dayanmış olan şu beyaz kişidir." dedik. Adam: "Ey Abdülmuttalib'in oğlu " diye seslendi. Nebi (s.a. v.): "Seni dinliyorum." buyurdu. "Ben sana bazı şeyler soracağım, amma soracaklarım ağırdır; gönlün benden incinmesin." dedi. Hz. Peygamber: "Aklına geleni sor." buyurdu. Adam, "Senin ve senden evvelkilerin Rabb'ı aşkına (söyle), bütün insanlara seni Allah mı gönderdi?" sorusundan sonra beş vakit namaz kılmayı, Ramazan ayı orucunu, zekâtı da aynı sitilde sorar ve cevaplarını aldıktan sonra da "Senin getirdiklerine ben iman ettim. Ben gerideki kavmimin elçisiyim. Ben Benî Sa'd b. Bekir kabilesinden Dımâm b. Sa'lebe'yim" dedi.³

Mâlik ibn Huveyrîs de yaşadığı ve müşahade ettiklerini şöyle anlatır: Bizler yaşları birbirine yakın gençler olarak ilim öğrenmek için Rasûlullah'ın yanına Medine'ye geldik. Orada 20 gün ikamet ettik. Rasûlullah pek merhametli, pek şefkatliydi. Ailelerimizi özlediğimizi düşününce bize geride kimleri bıraktığımızı sordu, biz de haber verdik. "Haydi, öyleyse aile-

² Hatipoğlu, "Rihle", 35:106.

³ Buhârî, "İlim", 6; Nesâî, "Sıyâm" 1; İbn Mace, "İkâme" 194; Dârimî, "Vudu" 1.

lerinizin yanına dönün, onların yanlarında oturun, bilmediklerini öğretin, vazifelerini yerine getirmelerini emredin.” buyurdu.⁴ Böylece peygamberimize gelen bu kişiler, ihtiyaç duydukları bilgileri öğrendikten sonra kabilelerine geri dönerek geride kalanlara duyduklarını ve öğrendiklerini naklederlerdi. Her ne kadar bu seyahatler İslamiyet’i öğrenmeye yönelik ise de bu vesileyle hadis de öğrenilir ve diğer insanlara öğretilirdi. Böylece verdiğimiz bu örnekler, tam bir “rihle” şeklinde telakki edilmese de “rihle”nin ilk başlaması olarak değerlendirilebilir.

Talat Koçyiğit, eserinde dine taallük eden bir şeyi öğrenmek maksadıyla günlerce ve haftalarca süren seyahatlerin başlangıcını Hz. Peygamber’in hayatta olduğu döneme kadar indirmenin mümkün olduğuna yer vermiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Medine’ye bir hayli uzak yerlerde oturan kabile mensuplarının tek başlarına veya heyetler halinde sık sık Hz. Peygamber’e gelerek din hakkında sualler sordukları, ondan nasihat dinleyip tavsiyesini aldıkları bilinen hususlardandır. Hz. Peygamber’in yanına gelmek için uzun seyahatların göze alındığı ve bunun da sık sık tekerrür ettiği vâkidir. Bu seyahatler, sahâbe arasında olduğu gibi daha sonraki tabakalarda da giderek artmış ve hadis toplamının başta gelen şartlarından biri olmuştur.”⁵ İsmail Lütfi Çakan da konuyla ilgili benzer görüşler serd ederek aynı görüşte olduğunu vurgulamakta, bilginin ilk membaina ulaşmanın önemine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu anlayış sahâbilerce başlatılmış olan ilim yolculuklarının temel amacıdır.”⁶

Mustafa Karataş, hadis talebi için rihlenin sahâbe nesli hayatta iken başlamış olduğunu zikretmiş, Câbir b. Abdillâh’ın (ö. 78/697), tek bir hadis için Şâm’daki Abdullah b. Uneys’e (ö. 54/674), yine Mesleme b. Mahled’den (ö. 62/682) bir hadisi sormak için Mısır’a ve Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin (ö. 49/669) hadis almak için Mısır’a gitmiş olduğu örneklerini vermiş ve şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Hadisçiler, umumiyetle “Dâr-ru’s-Sunne” dedikleri Medine’ye seyahati prensip edinirler. Ancak, sünnetin birinci hamlesi olan ashâb, İslâm âleminin her tarafına dağıldıkları ve gittikleri yerlerde sünneti neşrettikleri için hadis toplama faaliyetleri başladığı zaman hadis talipleri de her tarafa seyahat tertiplemişlerdir.”⁷ Bir tek hadis almak için dahi uzun yolculuklara çıkılmıştır. Daha sonraki

⁴ Buhârî, “Kitâbu’l-ezân”, 15.

⁵ Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, (Ankara: İlmi Yayınları, 1981), 100.

⁶ İsmail Lütfi Çakan, *Ana Hatlarıyla Hadis: Bilgisi-Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi* 10. Baskı, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 148.

⁷ Mustafa Karataş, *Hadis Rivayet Tarihi*, 2. Baskı (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017), 189.

dönemlerde çeşitli şekillerde rihle faaliyeti devam edip gitmiştir. İlmi ve kültürel birçok sonucuyla rihlenin sadece İslam medeniyetine değil diğer medeniyetlere de katkı sağladığını söyleyebiliriz.

4. HADİS İLMİNDE YAPILAN RİHLELERİN DAYANAĞI

Rihlelerin oluşumuna ve icra edilmesine tesir eden faktörlerin başında Müslümanları ilme teşvik eden âyet ve hadisler yanında, hadis rivayetini ve naklini teşvik eden hadisler olmuştur. Bunların da sayıları oldukça çoktur. İlmi önce kendisine, sonra da başkalarına faydalı olması ve sosyal hayatta ilmin hâkim olması için tahsil edilmesini isteyen Hz. Peygamber,⁸ ilmi övücü, ilmin gerekliliği ve önemi konusunda pek çok hadis irâd etmiştir. Âlimler kitaplarında bazı bölümleri ilme tahsis ederek Hz. Peygamber'in hadislerini bu kısımlarda toplamışlardır.⁹ Bu hadislerden bazılarını burada vermek istiyoruz: *"Tek bir âlim şeytana karşı bin âbid-den daha zordur."*¹⁰ *"Her kim bir yola ilim arayarak girerse Allah ona cennete varan yolu kolaylaştırır."*¹¹ *"İlmin kalkıp cehaletin gelmesi... kıyâmet alametlerindendir."*¹² *"İlim öğrenip de onu gizleyen kimse, kıyâmet gününde ağzına bir gem vurulmuş olarak getirilecektir."*¹³ *"En faziletli sadaka, Müslüman bir kişinin ilim öğrenmesi, sonra da o ilmi bir Müslüman kardeşine öğretmesidir."*¹⁴ *"İlim öğrenmekle elde edilir."*¹⁵ *"Hikmetli söz mü'minin yitiğidir. Onu nerede bulursa almaya en çok onun hakkı vardır."*¹⁶ *"İlim aramak her Müslüman üzerine farzdır."*¹⁷

H. Peygamber (s.a.s.), çeşitli vesilelerle: *"Hadislerimi işitip duyduğu gibi aktaran kişinin Allah, yüzünü ağartsın."*¹⁸ buyurmuştur. Vedâ Hutbesinde: Burada bulunanlar duyduklarını bulunmayanlara ulaştırılmasını tenbihlemiştir.¹⁹ Bütün bu hadisler, ilmi ve hadisleri rivayet etmeğe teş-

⁸ İbn Mâce, Mukaddime, 23.

⁹ Bu hadislere toplu bir bakış için hadis kaynaklarının Kitabı'1-İlim bölümlerine bakılabilir. Müstakil çalışma olarak bk. Yusuf el-Kardavî, *H. Peygamber ve İlim*, trc. Dilâver Selvi, Şûle Yay. İst., 1991.

¹⁰ Tirmizî, "İlim", 19.

¹¹ Tirmizî, "İlim", 2.

¹² Müslim, "İlim", 8.

¹³ İbn Mâce, "Mukaddime", 24.

¹⁴ İbn Mâce, "Mukaddime", 20.

¹⁵ Buhârî, "İlim", 10.

¹⁶ Tirmizî, "İlim", 19.

¹⁷ İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

¹⁸ Tirmizî, "İlim", 7; Ebû Dâvûd, "İlim", 10; İbn Mâce Mukaddime, 18.

¹⁹ Buhârî, "İlim", 9, 37, "Hac", 131; Muslim, "Hac", 147, "Kasâme", 29.

vik mesajını vermesi yanında aynı zamanda rihle faaliyetlerine de teşvik mesajını vermektedir. Böylece rihle olayının ilme teşvik konusuyla yakın ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği üzere Ömer b. Abdilazîz, hadislerin tedvini konusunda yaptığı gayretler bağlamında bunun gerekçesini o zamanın valisi olan Ebû Bekr İbn Hazm'a yazmış olduğu mektupta şöyle dile getirir: "Bak, Rasûlullah'ın hadîsinden ne bulursan yaz. Zîrâ ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi yaysınlar (gizlemesinler, herkese söylesinler). Bununla beraber âlimler (belirli yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zira ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz."²⁰

H. Ali, şöyle demiştir : "Şu hadisleri müzâkere ediniz. Birbirinizi de ziyaret ediniz. Çünkü siz (böyle) yapmazsanız, onlar yok olup gider."²¹ Abdullah ibn Mes'ûd da şu sözleriyle araştırmaya ve ilmin aktarılmasına verdiği önemi vurgulamıştır: İlim yok olmadan evvel ilmi öğrenin. İlimin yok olması demek âlimlerin ölmesi demektir. İlim öğrenin. Çünkü öğrendiklerinizin ne zaman işe yarayacağını bilemezsiniz. İlim öğrenmek için çabalayın. Ashâb yolundan yürüyün. Çünkü ileride Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup uygulamayan nesiller gelecek.²² Tabîîn âlimlerinden İbn Sîrîn de (ö.110/728), "Bu ilim dindir, dininizi kimden aldığınıza dikkat edin."²³ sözleriyle hadisin naklinde ne kadar titiz davranılmasının gerekliliği üzerinde durmuştur.

Abdullah ibn Abbâs da şöyle demiştir: "Bizden bir hadis işittiğiniz zaman, onu aranızda müzâkere ediniz, sizden (kaçıp) kurtulmasın. Çünkü o, Kur'ân gibi toplanmış, muhafaza altına alınmış değildir. Şüphe yok ki, siz bu hadisi müzâkere etmezseniz, sizden (kaçıp) kurtulur. Sizden biri, "dün hadis rivayet etmiştim. Binaenaleyh bugün hadis rivayet etmeyeceğim" demesin. Aksine sen dün de rivayet et(miş ol), bugün de rivayet et, yarın da rivayet et!"²⁴

²⁰ Buhârî, "İlim", 34.

²¹ Dârimî, "Mukaddime", 51; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VIII:545, H. No: 26658.

²² İbn Abdilber, *Câmi'ul Beyân il İlmi ve Fadlihi*, (Çeviren: Mahmut Varhan ve Ali Yücel), İlmi Taşımak Ve Aktarmak İçin Gerekli Olan Hususlar (İstanbul: Polen & Karınca Yayınevi, 2015), 1: 87.

²³ Müslim, "Mukaddime", 7.

²⁴ Dârimî, "Mukaddime", 51

Ahmed b. Hanbel gibi meşhur âlimler de öğretim metodu olarak rihleyi desteklemiştir. Ona: -Çok ilme sahip birine mi tutunup kalmalı, yoksa ilim için yolculuk mu yapmalı? diye sorulduğunda -Yolculuğa çıkıp değişik şehirlerin âlimlerinden not tutmalısın. Farklı kişilerden yakinen tetkikte bulunmalı ve her birinden ilim öğrenmelisin.²⁵ diye cevap vermiştir.

Bu konuyla ilgili Zernûcî de şöyle der: “İlim en güzeli hocanın ağzından alınan bilgidir. Çünkü onlar, okuduklarının ve duyduklarının en güzelini muhafaza eder. Muhafaza ettiklerini de en güzel şekilde anlatır.”²⁶ Bütün bu görüşler, rihlenin önemine işaret etmektedir.

5. RİHLELERİN GEREKLİLİĞİ

Rihlenin önemi ve gerekliliğiyle alakalı olarak âlimlerin çok sayıda görüşleri söz konusudur. Onlardan bazılarını burada vermek istiyoruz. İbnu's-Salâh'a (ö. 643/1246) göre: “Hadis öğrencisi, kendi beldesindeki âlf isnadlara ve elde edebileceği hadis bilgilerine ulaştıktan sonra başka bölgelere de rihlelerde bulunmalıdır.”²⁷ Bu görüşlerden anlaşılıyor ki, o dönmlerde rihle yapmak bir muhaddis için gerekiyordu. Dolayısıyla başta muhaddislerin ve diğer ilim erbabının bulundukları yerden çok uzak diyarlara yolculuklara çıktıkları bilinen bir gerçektir. Ve yıllarca bu rihleler süregelmiştir. Bu sürece katkı sağlamayanlar da yadırganmıştır. Ünlü âlim Hatib el-Bağdâdî (ö. 463/1071), muhaddislerin bu yolculuklarını konu alan “er-Rihle fi Talebi'l-Hadis”, isimli eserini kaleme almıştır.²⁸ Bu eserin de konuyla ilgili çok kıymetli bilgiler vermektedir.

Sahâbe ve tabiîn, dini ilimlerin doğruluğunu denetlemek ve sonraki kuşaklara nakletmek için tüm hayatı boyunca uğraş göstermişlerdir. Yapılan rihleler ile dini ilimleri geniş kitlelere ulaştırmıştır. Rihle olarak adlandırılan ve o dönemin en meşakkatli ilim faaliyeti olan bu yolculuklar, sadece dinî ilimleri bir mekândan başka bir mekâna taşınması ile sınırlı kalmamıştır. Nitekim ilim talep etmek için rihleye katılan kişiler İslam ilimlerine katkı sağladığı gibi farklı kültürlerin tanınmasına da vesile olmuştur.

²⁵ Abdulfettah Ebû Gudde, *Safahat Min Sabri'l Ulema Ala Şeda'idi- İlmi ve't Tahsil*, (Çeviren R. Orhan Özel, Semih Yolaçan), İlim Yolunda (İstanbul: Erkan Yayınları, 2017), 23.

²⁶ Burhaneddin Ez-Zernûcî, *Ta'limu'l Muteallim* (İstanbul: Kitap Kalbim Yayıncılık, 1323), 26.

²⁷ İbnu's-Salah, Ebu Amr Osman, *Ulûmu'l-Hadîs*, tahkik Nureddin İtr, (Beyrut: 1984), 222.

²⁸ Hatib Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi, *er-Rihle fi Talebi'l-hadis*, thk. Nurettin İtr, (Beyrüt: Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1395), 72.

Zaman içerisinde bu rihle faaliyetleri dinî ilimlerin dışına taşarak diğer bilimleri de kapsamış, genel anlamda ilmî yolculuklar halini almıştır.²⁹

Bilindiği üzere Sahâbe, Hz. Peygamber (sav.) daha hayattayken çeşitli sebeplerden farklı yerlere göç edip yerleşmişlerdir Özellikle Mısır, Basra ve Kufe gibi şehirlerin fethedilmesiyle sahabenin bazıları, Medine'ye geri dönmeyip buralarda yaşamaya başlamıştır. Hz. Peygamber (sav.) de hayattayken bazı sahabeleri İslam'ı anlatması için farklı beldelere öğretmen olarak göndermiştir.³⁰ Tabiîn de zamanla farklı beldelere dağılmıştır.

6. HADİS İLMİNDE YAPILAN RİHLELERE ÖRNEKLER

Yukarıda isimlerini verdiğimiz rihle konusunda yazılmış üç eserde ve biyografi kaynaklarında yapılan rihlelerle ilgili çok fazla bilgi olduğunu görmekteyiz. Şimdi de önce Sahâbe-i kirâmdan rihle ile ilgili bazı izlenimlerini aktarmak istiyoruz: Ebû Kılâbe şöyle dedi: “Medine’de (fazladan) üç gün kaldım. Halbuki bütün ihtiyaçlarımı görmüştüm. Sadece (Medinelilerin gelmesini) bekledikleri bir adam, bir hadis rivayet ediyormuş. Bu sebeple o gelinceye kadar kaldım ve ona (bu hadîsi) sordum.” Câbir’den şöyle dediği rivayet edildi: Büsr b. Ubeydullah’ı şöyle derken iştmişti: “Muhakkak ki ben, bir tek hadisi iştirmek için şehirden şehire yolculuk yaptım.”³¹ Ebu'l-Âliye şöyle dedi: “Biz, Basra’da, Rasûlullah’ın (s.a.) ashabından (gelen) rivayeti iştirdik de (buna gönlümüz) razı olmaz, nihayet Medine’ye yolculuk yapar ve bu rivayeti, onların ağızlarından dinlerdik.”³²

Ayrıca sahabenin kendisinin hadis rivayetinde oldukça titiz davrandığı görülmektedir. Ebû Eyyûb el-Ensari’nin bir hadisi sormak amacıyla Medine’den Mısır’da bulunan Ukbe b. Amr’ın yanına gelmesi ve öğreneceğini öğrendikten hemen sonra geri dönmesidir. Dolaylı olarak duymuş olduğu bir hadisi Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Peygamber’den ilk duyan Ukbe b. Âmir’e (ö. 58/678) sormak için Medine’den kalkıp Mısır’a seyahatte bulunmuştur. Burada kendisini Emevî Halîfesi Muâviye’nin valisi sahâbîlerden Mesleme b. Muhalled (ö. 62/682) karşılaşmıştır. Ebû Eyyûb el-Ensârî, valiye geliş sebebini açıkladıktan sonra beraberce Ukbe’nin ya-

²⁹ Uğur Günerhan, *İslâm Eğitim Tarihinde Bir Metot Olarak Rihle*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, (Bolu: 2020), 27.

³⁰ Erdoğan Köycü, *Hadis Metinlerinin Tedvîn ve Tasnifinde Önemli Bir Yere Sahip Olan “er-Rihle fî Talebi'l-Hadis”ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme*, *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)*, (Aralık: 2020), 6 (2), 407.

³¹ Dârimî, “Mukaddime”, 47; Hatîb Bağdâdî, *er-Rihle fî talebi'l-hadis*, (Beyrut: 1975), 147, H. No: 54, 57.

³² Dârimî, “Mukaddime”, 47.

nına gittiler. Ukbe onu görünce kucaklaşır ve daha sonra: “Seni buraya kadar getiren sebep nedir?” diye sorar. Ebû Eyyûb: “Allah Resulü’nden dinlediğim, yeryüzünde ikimizden başka işiten kimsenin kalmadığı “müminin kusurunu örtmeyle” alakalı hadisi te’kiden (dinlemek için) geldim” der. Ukbe: “Evet Allah Resulü’nü şöyle derken işittim”, deyip hadisi rivayet eder: “Kim bir müminin dünyada ayıbını örterse Allah da Kıyâmet günü onun ayıbını örter.” dedi.”³³ Ebû Eyyûb el-Ensârî, hadisi bu şekilde ilk kaynağından duyduktan sonra bineğine binerek geldiği gibi Medine’ye döndü. Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin bu tavrı, Hz. Peygamber’in sözlerinin ashâb nazarındaki üstün değerini ifade ettiği gibi doğru bilgiyi elde etmek için mücadele etmenin de gereğine işaret etmektedir.³⁴ O dönemde deve üzerinde bir hadis için uzun bir seyahate çıkmaları çok düşündürücü ve ibret vericidir.

Abdullah b. Bureyde rivayet etti ki, “Hz. Peygamber’in (s.a.) ashabından bir adam, Fedâle b. Ubeyd’in yanına yolculuk yapmış. (Fedâle o zaman) Mısır’daydı. Derken (Fedâle) bir devesini yemlerken, (o adam) yanına gelmiş. O da; “Hoş geldin” demiş. (Gelen adam) demiş ki; “Bilmiş ol ki ben sana ziyaret için gelmedim. Fakat ben ve sen, Rasûlullah’tan (s.a.) bir hadis duymuştuk. Umarım ki, bu konuda bilgin vardır?” “O nedir?” demiş. (Gelen adam da); “Şöyle şöyle (bir hadis)” demiş.”³⁵

Kesîr b. Kays şöyle nakleder: Ebu’d Derda ile beraber mescitte otururken biri ona yaklaştı. Ona Hz. Peygamber’den naklettiğini işittiği bir bilgiyi almak için Medine’den geldiğini belirtti. Ebu’d Derda, bir kaç aylık bu mesafeyi başka bir amaç için gelip gelmediğini sordu. Sadece o hadis için geldiğini anlayınca Ebu’d-Derdâ o hadisi açıklamıştır.³⁶ Tabîîn de sahabeyi örnek alarak ilim öğrenmek için rihle faaliyetlerini sürdürmüştür. Örneğin, Amir eş-Şihab, Rasûlullah döneminde sahabenin ve ashâb-ı kiram döneminde de tabîînin bir hadis için Medine’ye kadar rihle yaptığını ifade etmiştir.³⁷

Âlimlerin bazıları ise, çocuk yaşta ilim öğrenmek için rihlelere başlamıştır. Onlar yaşlıları gibi çocukluklarını yaşayamadan kendilerini ilim

³³ Tirmizî, “Birr”, 19; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 923-4; Hatîb Bağdâdî, *Rihle*, 118-119

³⁴ Câhid Kara, *H. Ebû Eyyûb el-Ensârî*, (ed. Şaban Öz vd.), (İstanbul: Beyan Yayınları. 2019), 62-63; Orhan Yılmaz, *Sahâbe ve Mevkûf Hadîs*. (Ankara: İlahiyât Yayınları. 2019), 105.

³⁵ Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI: 22, H. No: 24015; Ebû Dâvûd, “Teraccül”, 1, H. No: 4160; Dârimî, “Mukaddime”, 47; Hatîb Bağdâdî, *Rihle*, 124.

³⁶ Buhari, “İlim”, 62.

³⁷ Buhari, “İlim”, 31.

yollarında bulunmuşlardır. Ebu'l- Vakt es-Siczi 457 yılında dünyaya gelmiş 465 yılında (sekiz yaşındayken) ilim öğrenimi için rihlelere başlamıştır. Horasan, Isfahan, Kirman, Hemadan ve Bağdat'ta ilim meclislerinde rivayette bulunmuştur. Bilgileri kaynağından elde ederek ilmi kendinde toplamıştır. Böylece küçük yaşta babasıyla birlikte ilim öğrenmek için rihleler gerçekleştirmiştir.³⁸

Daha sonraki dönemlerde ise ilim öğrenmek için yapılan rihleler, âlimler arasında ilmî bir gelenek haline dönüşmüştür. İlmî birikimini artırmak isteyenler, farklı beldelerde yaşayan meşhur âlimlerden ders almak için rihleler yapmıştır. Böylece onların ilmî donanımları, rihle yapmayan akranlarından daha fazla olmuş ve onlar meşhur âlimler sınıfına girmiştir.³⁹ Hadis hafızı ve seyyah olan Ebu'l-Fityan (ö.428/503), Horasan, Irak, Şam, Mısır, Hicaz ve Cezire gibi çeşitli yerlere yaptığı rihlelerle akranlarından daha donanımlı bir âlim olup asrın âlimi diye anılması konuya örnek verilebilir.⁴⁰

İslâm âlimlerinin ilmi seyahatleri incelendiğinde, oldukça geniş bir coğrafyayı kapsadığı görülmektedir. Âlimler büyük-küçük onlarca ilim şehrini, aşk ve şevkle ilim almak, hadis dinlemek için dolaşmışlardır. Yusuf Açikel, çalışmasında rihle yapılan Mekke, Medine, Kudüs, Irak (Kûfe, Basra, Bağdad, Şâm (Dimeşk, Haleb, Humus, Beyrut, Beyt-i Makdis, Askalân), Mısır (Fustat/Kahire, İskenderiyye), Yemen, Hindistân, Umman, Kazvîn, Horâsân, Türkistân, Kostantiniyye (İstanbul), Mâverâünnehir gibi bazı ilim merkezlerini ayrı ayrı ele alarak değerlendirmiştir. Bu ilim merkezlerinin yanı sıra ayrıca Deylem, Taberistan, Taberiyye, Aden, Amman, Kâdisiyye, Kıbrıs, Medâin, Hemedan, Vâsıt gibi ilim bazı merkezlerini de zikretmiştir.⁴¹

Çağdaş âlimlerimizden Abdulfettâh Ebû Gudde (ö.1418/1997), Sa-fahât adlı kitabında Ebû Sa'd es-Sem'anî'nin (ö. 562/1166) 170 kadar şehir ve kasabaya yapmış olduğu rihlelerinin harf sırasına göre zikredilmiş olduğunu kaydetmiştir.⁴² Burada Ebû Sa'd es-Sem'anî'nin, 23 yaşından

³⁸ Ebû Gudde, *Safahat*, 52.

³⁹ Ebû Gudde, *Safahat*, 48.

⁴⁰ Zehebi, *Tezkiratul Huffâz* (Haydarabad: Dekkan Basımı, 1956): 4: 1237.

⁴¹ Yusuf Açikel, *Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler*, 2. Baskı, (Ankara, Nobel Yayınları, 2019), 129-150.

⁴² Ebû Gudde, *Safahât*, 35-36.

itibaren uzun süre devam edecek olan ilmî seyahatlerini uzun bir şekilde anlatır.⁴³

Dursun Sarı, yaptığı araştırmada en uzun rihleyi Ebû'l-Esbağ Abdulazîz b. Abdilmelik b. Nasr el-Endulûsî'nin (ö. 365/976) yaptığını söyleyerek onun yirmili yaşlarda Kurtuba'dan ayrılarak ilim yolculuklarına başladığını ve yaklaşık 60 yıllık ömrünün 20 yılını rihleler ile geçirdiğini ifade etmektedir.⁴⁴

7. RİHLELERDE ÇEKİLEN ÇİLELER

Abdulfettâh Ebû Gudde, hadis talebi için yapılan yolculukların uzunluğuna, sıkıntılara ve meşakkatine aldırmayan ve her türlü fedakârlıklara katlanarak yapılan rihlelerde âlimlerin çektiği maddi ve manevi sıkıntı ve çileleri eserinde uzun uzadıya zikretmekte ve anlatmaktadır.⁴⁵ Bütün bunların amacı; İslâm'ın ikinci kaynağı olan hadisi muhafaza etmek ve daha sonraki nesle sağ-selamet aktarmaktır. Bunu da hiçbir çıkar ve menfaat gözetmeksizin sırf Allah rızası için yapmışlardır.

Âlimlerin rihleler esnasında karşılaştıkları sıkıntılara dair biyografi kaynaklarımızda da çok sayıda örnekler bulunmaktadır. Ebu Hâtim er-Râzî (ö.277/890) gibi ilmi yolculuklar esnasında maddi imkânsızlıklardan dolayı elbiselerini satmak zorunda kalanlar olmuştur.⁴⁶ İbn Mende (ö.395/1005), 19 yaşında Nişâbur'a giderek başladığı ilim seyahatini 65 yaşında memleketi İsfahân'a ulaşarak sonlandırmıştır.⁴⁷

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855) ilim için ilk kez rihleye çıktığında 16 yaşındaydı. İlim aşkıyla, Irak, Suriye, Hicaz ve Yemen'i dolaştı. Ailesinin durumu iyi olmadığı için uygun koşullarda seyahat etme imkânı yoktu. Bir gün Kufe'de iken, yoksul olmanın sıkıntısı ile karşılaştı. Tanınmış bir âlimi görmek için Rey'e gitmeye karar vermişti. Fakat yeterli maddi imkânı olmadığı için diğer okul arkadaşlarıyla birlikte gidemiyordu. O da yayan olarak gitmek zorunda kaldı. Memleketlilerinden biri onu Mekke'de öyle acınılacak bir halde görüp kaygılandı. Genç âlim, tükenmiş ve gücünün sonuna gelmişti. Yemen'den gelirken o kadar çok yol yürümüştü ki,

⁴³ Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, 4:1316; Mehmet Efendioğlu, "Sem'ânî Abdülkerîm b. Muhammed", *TDV İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları. 2009), 36: 431.

⁴⁴ Dursun Sarı, *En Uzun Hadis Yolculuğu (Rihle) Ebû'l-Esbağ Abdulaziz b. Abdilmelik b. Nasr el-Endulûsî*, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2020), 13, (69): 1442.

⁴⁵ Ebû Gudde, *Safahât*, 105.

⁴⁶ Ebû Hâtim, Muhammed b. İdris b. Münzir er-Râzî, *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, 1953), I: 363-364.

⁴⁷ Zehebî, *Tezkiratü'l-Huffâz*. III: 1031-1036.

tabanları yarılmıştı. Karnını doyurabilmek için sandaletlerini satmak zorunda kalmıştı. Felaketler hep birbirini izledi. Evinde kaldığı kadının evi soyulmuş ve hırsızlar azıcık malını da alıp gitmişlerdi. Okul arkadaşları ona giysi hediye edebilmek için aralarında para toplamışlardır⁴⁸ Nitekim Ziyâd b. Abdullah b. Et-Tufeyl el-Bakkâ el Kufi, İbn İshâk'ın Meğazi adlı eserini dinleyebilmek için evini satıp o meblağ ile rihle yapmıştır.⁴⁹ Ebu Abdullah Zuhali (ö.258/871) ilmin peşinden giderek Irak, Suriye, Mısır, Hicaz, Yemen'e gitmiş ve bu yolculuk esnasında 150.000 gümüş dirhem harcamıştır.⁵⁰

İsmail Lütfi Çakan, hadis talebi için yapılan yolculukların gayelerini ve çekilen çileleri şöyle anlatmaktadır: “Tanınmış hiçbir muhaddis yoktur ki beldeler gezmiş olmasın. Gerçekten ulemâ bu seyahatlerinde sahâbenin muhtelif beldelelere yaydığı ilme muttali olmak senet ve metinleri karşılaştırmak gibi birkaç yönden büyük faydalar sağlamışlardır. İlim yolcuları, ilmî muhitlerde önemli mevki edindiler Hatta yorucu ilim yolculuklarını ifade eden (rahhâl), (rahhâle), (cevvâl), (ileyhi kametu'r-rihle gibi terimler, büyük muhaddisler için lakap olarak kullanılmaya başlandı. İçlerinden şarkı, garbı birkaç kere gezenler oldu.”⁵¹

Hadis için yapılan yolculuklar ileriki dönemlerde daha da artmıştır. Saîd b. el-Müseyyeb, şöyle der: “Gerçekten ben tek hadis için günlerce, gecelerce yol alırdım.” Abdullah ibnu'l-Mübârek'in ise, hadis için dünyanın dörtte birini dolaştığı nakledilir. Râmehurmuzî, bu ilmî seyahatlere katılanların bir isim listesini verir.⁵²

8. RİHLELERİN YAPILIŞ AMAÇLARI VE SEBEPLERİ

Rihlelerin asıl gayesi şöyle özetlenmiştir: “Hadis ve varyant derleme, seyahatlerin ana nedenlerinden biri, belki de ilki onun dindeki büyük otorite ve yaptırım gücüdür ve bu gücü de doğrudan Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber'den almaktadır. Bu nedenle inananlar öncelikle âsâra yani hadislere uymalıdır. Hadisin sıhhati ve güvenilirliğinin garantisi olduğundan onun ayrılmaz bir parçası olan isnâd da dinden sayılmış ve rihlelerin

⁴⁸ İbn Manzûr, *Muhtasar Tarih-i Dımaşk li İbn Asâkîr*, Tahkik İ. Salih, (Dımaşk: Daru'l ilmiyye, 1989), 2: 31-41.

⁴⁹ Ebû Gudde, *Safahat*, 278.

⁵⁰ Hatib Bağdâdî, *Târihu'l -Bağdâd* (Beyrut: Lübnan Daru'l- Kitab el -Arabi, 1931), 3: 362.

⁵¹ Çakan, *Ana Hatlaryla Hadis: Bilgisi*, 100.

⁵² Abdullah Aydın, *Sünen-i Dârimi Tercüme ve Şerhi*, (İstanbul: Madve Yayınları, 1994), I: 378-381.

temel amaçlarından biri olan isnâd ve ricâl araştırmaları da dini bir görev olarak addedilmiştir.”⁵³

Habil Nazlıgöl, yaptığı çalışmada hadis yolculuklarının kayda değer bazı sebepleri üzerinde şöyle değerlendirir:

1. Hadislerin ve senedlerinin bir araya getirilmesi.
 2. Sahabeyle birlikte dağılan ve henüz sistemli bir yazılı bir kaynağı da bulunmayan hadislerin derlenmesi ve yok olmaktan kurtarılması.
 3. Muhaddislerin nâzil isnadlarla bulunan rivâyetleri daha âlî isnadlarla elde etme isteği.
 4. Rivâyetlerin başka varyantlarına ulaşarak muhtevanın doğruluğunu tahkik etmek.
 5. Hadis râvîlerinin durumunu araştırmak ve onlardan mechul olan varsa cehaleti kaldırmak ve cerh-tadil açısından durumunu ve derecesini tespit etmek.
 - 6- Hadisçilerin bir geleneği olan hadis müzakerelerini çok yönlü olarak gerçekleştirmektir.
 - 7- Rihleler sayesinde hicri ilk asırlarda benzersiz bir bilimsel ve kültürel diyalog yaşanmıştır.
 - 8-. Hicri ilk asırlardaki hadisçilerin üstün çabaları ve yorucu rihleleri sayesinde hadis/sünnet İslam dünyasında daha da yaygınlık kazanmıştır.⁵⁴
- Kısaca hadis seyahatlerinin ana nedenlerinden en önemlisi, iyi bir hadis öğrenimini eksiksiz bir şekilde tam manasıyla gerçekleştirmek diyebiliriz.

9. RİHLELERİN HADİSE KAZANDIRDIKLARI

Rihlelerin kazanımları sadece hadisle sınırlı kalmayıp pek çok ilim alanına da çok yönlü kazanımları söz konusu olmuştur. Kısaca bu kazanımları maddeler halinde vermek istiyoruz:

- 1.İslam dünyasının her köşesine dağılmış hadisler toplanmıştır.
- 2.İlim adamlarının bir araya gelmesiyle ilim tüm beldelere yayılmıştır.

⁵³ Habil Nazlıgöl, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları* (er-Rihle fi Talebi'l- Hadis), *Hikmet Yurdu*, (Malatya: Ocak-Haziran, 2013) Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, /1,18-19.

⁵⁴ Nazlıgöl, *Sebepler ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları*, 18-35. Hadis yolculukları hakkında geniş bilgi için bakınız: Ebu Gudde, *İlim Uğrunda*, çev. Faruk Beşer, (İstanbul: 1985), 27-189.

3.Rihleler sonucunda farklı senetler elde edilerek hadis metinlerinin güvenilirliği artırılmıştır.

4.Hadîs ricâlinin tetkik ve tahkîki yapılmıştır.

5.Muhtelif ve uzak beldeler arasında kültürel bir bağlar kurulmuştur.

6.Hadisçilerin başlattığı ilmî seyahat hareketleri sadece hadis ilminin zenginleşmesinde rol oynamamış, bütün İslâmî ilimlerin gelişmesinde etkili olmuştur.⁵⁵

SONUÇ

Hadis tarihinde yapılan rihlelerin yeri ve önemi çok büyüktür. Bugün hadis tarihi kitaplarında rihlelere belirli oranda yer verilmesiyle beraber önemine binaen konuya daha fazla yer ayrılması gerekmektedir. Konuyla ilgili yapılan ilmi çalışmaların da yetersiz olduğunu düşünmekteyiz. Rihlelerle ilgili olarak tesbit ettiğimiz sadece bir yüksek lisans çalışmasının var olması bu konuya gereken önemin verilmediği ortaya çıkmaktadır. Bu alanda başta doktora çalışmaları olmak üzere daha fazla ilmi çalışma yapılmasının elzem olduğunu düşünmekteyiz. Yapılan rihlelerin önemi ni daha iyi bir şekilde anlayabilmek için “şayet rihleler yapılmısaydı ne olurdu?” sorusunu sorarak buna verilecek cevapta bunun karşılığını bulmak mümkündür. Şüphesiz hadis ilmi her açıdan günümüzdeki seviyede ve içerikte olamazdı ve istenilen gelişimini sağlayamazdı diyebiliriz. Hiç kuşkusuz çok büyük kayıplar ve eksiklikler olurdu. Bu açıdan bakıldığında rihleleri büyük bir özveriyle yapan âlimlerimize, muhaddislerimize minnet ve şükran borcunda olduğumuzu ve onlara karşı yaptıkları bu katkılardan dolayı müteşekkirdiğimizi belirtmek isteriz. Onların bu durumunu göz ardı ederek onlara karşı saygısızlık yapmak en azından vefasızlıktır. Rihlelerin günümüzde de devam ettirilmesinin gerekliliğini düşünmekteyiz. Dolayısıyla hadis ilmiyle meşgul olanların bu kutsal görevi devam ettirmeleri halinde hadis ilmine değişik açılardan katkıları ve faydaları olacaktır. Meseleyi iki yönlü olarak düşünecek olursak ilmi açıdan gelişmiş bölgelere gitmek suretiyle kazanımlar olacağı gibi, dünyada otorite olan hadis ilim adamlarının davet edilmek suretiyle de hadis ilimlerinde çalışanlara değişik katkılar sağlayacaktır. Örneğin 1997 yılında vefat eden Abdülfettah Ebû Gudde’yi vicâhî olarak ülkemizdeki kaç hadis-

⁵⁵ Bk. Çakan, *Ana Hatlarıyla Hadis Bilgisi*, 148; Köycü, *Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinden*, 418-419; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), I, 144-145; Karataş, *Hadis Rivayet Tarihi*, 194-195.

çi görebilmiş ve onun hadis ilminden istifade edebilmiştir? Aynı şekilde günümüzde hayatta olan onun talebesi olan Muhammed Avvâme için de söyleyebiliriz. Sayıları oldukça az olan bu tür âlimlerimizin değişik şehirlere davet edilerek gelmelerini sağlayarak hadisçiler ve ilim adamlarıyla buluşturmalarını sağlamak da günümüz rıhle çeşitlerinden sayılabilir. Genç hadisçilerimiz için de çok faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Abdulfettah Ebû Gudde. *Safahat Min Sabri'l Ulema Ala Şeda'idi- İlmi ve't Tahsil*, Çeviren: R. Orhan Özel, Semih Yolaçan, İlim Yolunda. İstanbul: Erkan Yayınları, 2017.

Abdulfettâh Ebu Gudde. *İlim Uğrunda*. Çeviren: Faruk Beşer, İstanbul: 1985.

Açıkel Yusuf. *Hadisler Uğruna İlmî Seyahatler*. 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları, 2019.

Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılâhları Sözlüğü*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1987.

Aydınlı Abdullah. *Sünen-i Dârimi Tercüme ve Şerhi*. İstanbul: Madve Yayınları, 1994.

Burhaneddin Ez-Zernûcî. *Ta'îlîmu'l Muteallim*. İstanbul: Kitap Kalbim Yayıncılık, 1323.

Canan İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.

Ebû Hâtîm, Muhammed b. İdris b. Münzir er-Râzî. *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dil*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1953.

Çakan İsmail Lütfi. *Ana Hatlarıyla Hadis: Bilgisi-Tarihi-Dindeki Yeri ve Okuma-Okutma Yöntemi*. 10. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.

Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr. *Lisanü'l-Arab*. Rihle mad. Beyrut: 1997.

Ebû'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr. *Muhtasar Tarih-i Dimaşk li İbn Asâkîr*. Tahkik: İbrahim Salih, Dimaşk: Daru'l ilmiyye, 1989.

Efendioğlu Mehmet. "Sem'ânî Abdulkerîm b. Muhammed". 36.cilt, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları. 2009.

Günerhan Uğur. *İslâm Eğitim Tarihinde Bir Metot Olarak Rihle*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Bolu: 2020.

- Hatîb Bağdâdî Ebü Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit b. Ahmed b. Mehdi. *el-Câmi' li-ahlâkı'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'*. Neşreden: Mahmûd et-Tahhân, Riyad: 1983.
- Hatib Bağdâdî. *er-Rihle fi Talebi'l-hadis*. Tahkik: Nurettin İtr, Beyrût: Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1395.
- Hatib Bağdâdî. *Târihu'l -Bağdâd*. Beyrut: Daru'l- Kitab el -Arabi, 1931.
- Hatipoğlu İbrahim. "Rihle". *Diyanet İslam Ansiklopedisi* 35.cilt, İstanbul; TDV Yayınları, 2008.
- İbn Abdilber. *Câmi'ul Beyân il İlmi ve Fadlihi*. Çeviren: Mahmut Varhan ve Ali Yücel), İlmi Taşımak Ve Aktarmak İçin Gerekli Olan Hususlar, (İstanbul: Polen & Karınca Yayınevi, 2015.
- İbnu's-Salah, Ebu Amr Osman. *Ulûmu'l-Hadîs*. Tahkik: Nureddin İtr, Beyrut: 1984.
- Kara Câhid. *H. Ebû Eyyûb el-Ensârî*. ed. Şaban Öz vd., İstanbul: Beyan Yayınları. 2019.
- Karataş Mustafa. *Hadis Rivayet Tarihi*. 2. Baskı, İstanbul: Ensar Yayınları, 2017.
- Koçyiğit Talat. *Hadis Usulü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, 1962.
- Koçyiğit Talat. *Hadîs Tarihi*. Ankara: İlmi Yayınları, 1981.
- Koçyiğit Talat. *Hadîs Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber Yayınları, trs.
- Köycü Erdoğan. Hadîs Metinlerinin Tedvîn ve Tasnîfinde Önemli Bir Yere Sahip Olan "er-Rihle fî Talebi'l-Hadîs"ın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi (UGEAD)*, (Aralık: 2020, 6 (2).
- Nazlıgül Hâbil. Sebep ve Sonuçlarıyla Hadis Yolculukları (er-Rihle fî Talebi'l-Hadis). *Hikmet Yurd* Malatya: Ocak-Haziran, 2013, Yıl: 6, C: 6, Sayı: 11, /1,18-19.
- Nureddin İtr. Nübüvvetin İlmi İ'câzı. Çeviren: Bilal Saklan, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, Konya: 1986, 365-368.
- Sarı Dursun. En Uzun Hadis Yolculuğu (Rihle) Ebû'l-Esbağ Abdulaziz b. Abdîmelik b. Nasr el-Endulûsî. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2020, 13, (69): 1442.
- Sezgin Fuat. *Buhârî'nin Kaynakları*. Ankara: 1956.
- Yılmaz Orhan. *Sahâbe ve Mevkûf Hadîs*. Ankara: İlahiyât Yayınları. 2019.
- Zehebî. *Tezkiratul Huffâz*. Haydarabad: Dekkan Basımı, 1956.